

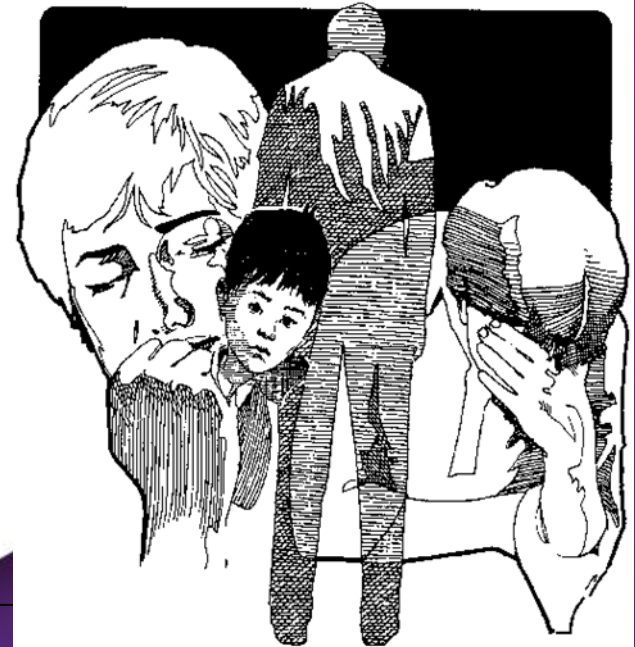
Hvordan alkoholmisbruk påvirker hverdagen og relasjoner i familier

Stockholm 2. desember 2013

Bente Storm Mowatt Haugland

Dr psychol og psykologspesialist

*Regionalt kunnskapssenter
for barn og unge, vest
Bergen, Norge*

uniHelse

RKBU Vest – Regionalt kunnskapssenter for barn og unge

DISPOSISJON

- Konsekvenser av foreldres alkoholmisbruk
 - Barnas fungering
 - Familiesamspill og foreldrefungering
- Upredikerbarhet i familier med alkoholmisbrukende fedre – illustrert ut fra en norsk studie
- Implikasjoner for praksis

**« ..å leve med en rusmisbruker er et
familieanliggende
– på en eller annen måte blir alle
f familiemedlemmer berørt»
(Ackerman, 1986)**

RUSMISBRUK & FORELDRESKAP

- Alkoholavhengighet/alkoholmisbruk blant de hyppigst forekommende psykiatriske diagnoser i norsk epidemiologisk undersøkelse (Kringlen et al., 2001)
- Aldersgruppen som hyppigst angir å ha alkoholproblemer er 25-34 åringer (Kringlen et al 2001) (*dvs. stor sannsynlighet for å være foreldre med førskole- /skolebarn*)
- Estimert antall barn under 18 år som har en forelder som har misbrukt alkohol siste år er 90.000.

Hos ca 70.000 (6,5 %) antas foreldrenes alkoholmisbruk å være så alvorlig at det går ut over daglig fungering (Torvik & Rognmo, 2011).

VANSKER HOS BARNA

«*Den gin-drikkende familie*» (1830-1900)

Vi har lenge hatt kunnskap om risiko for utvikling av psykososiale vansker hos barn av alkoholmisbrukere

KONKLUSJON FRA FORSKNING

Barn av alkoholmisbrukere har økt risiko for blant annet:

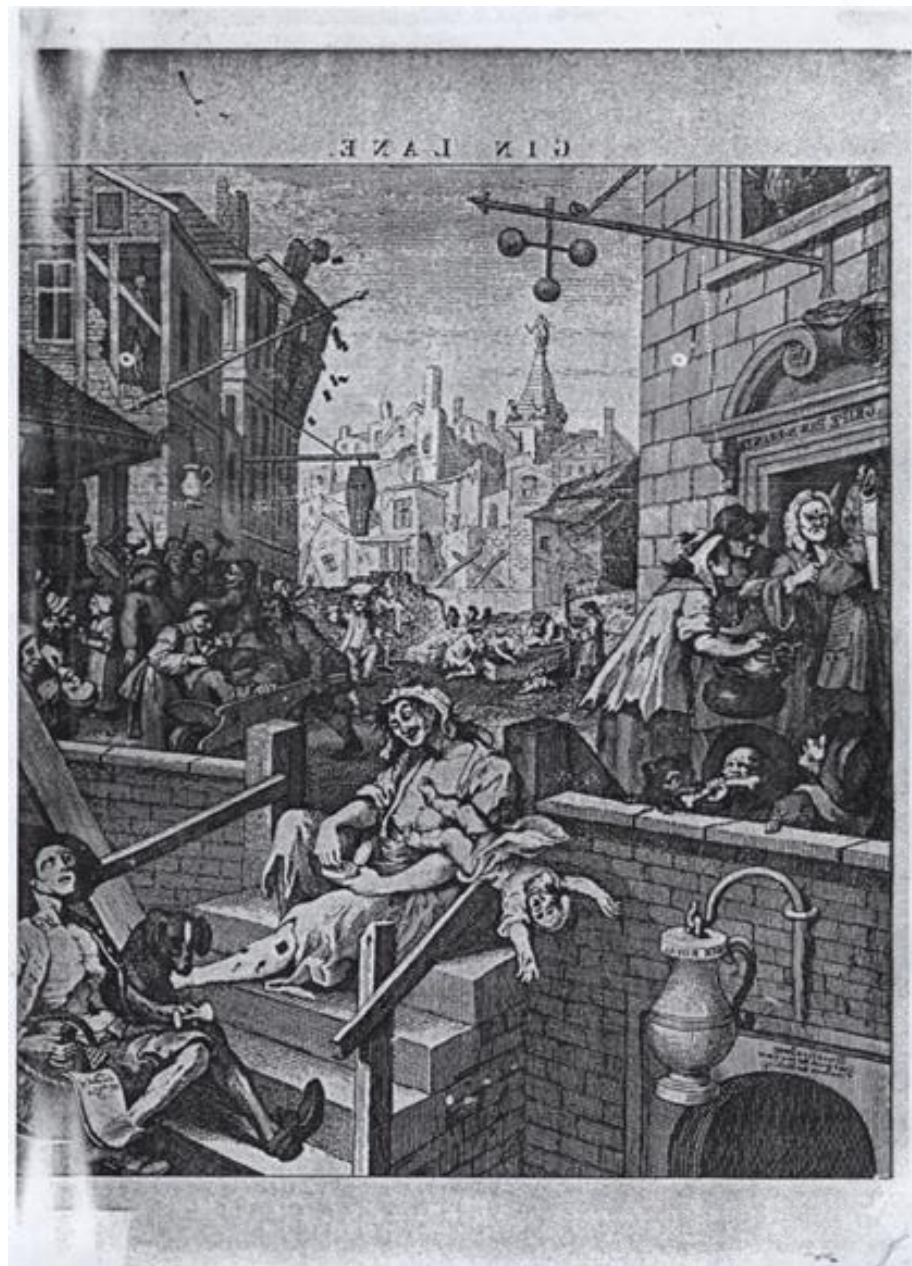
- *Atferdsvansker*
- *Angstproblemer / depresjon*
- *Skolevansker (konsentrasjon, skulk, underyting)*
- *Somatiske og psykosomatiske plager*
- *Rusproblemer*
- *Kriminalitet*
- *Lav selvvurdering*

RUSMISBRUK OG FORELDRESKAP

"Gin Lane" London, 1700-tallet

Vi har også visst i flere hundre år at foreldres rusmisbruk kan ha alvorlige konsekvenser for foreldrefungering

DAGENS FORSTÅELSE AV BARN AV ALKOHOLMISBRUKERE

- Fra studier bygget på "main-effect model" med fokus på sårbarhet og skade hos barna
- Erkjennelse av komplekse sammenhenger mellom familiens situasjon og barnas fungering og fokus på resiliens
- Søken etter risikofaktorer og høyrisikogrupper
- Identifisering av beskyttende faktorer

OVERFØRINGSMEKANISMER –

hvordan forklare overføring av problemer fra foreldre til barn?

GENETISKE OG BIOLOGISKE MEKANISMER

MILJØMESSIGE MEKANISMER

*Alkoholspesifikke
mekanismer*

*Generelle miljømessige
mekanismer*

- **Gir økt forståelse av hvordan problemer oppstår**
- **Hvem har høyest risiko?**
- **Gir bedre forebygging og intervensjon**

Beskyttende faktorer

(i miljøet, hos barnet, i nettverket)

Alkohol-
misbruk
hos
foreldre

Foreldre-
og familie
fungering
(upredikerbarhet,
parentifisering,
konflikt, vold,
neglisjering,
kommunikasjon
samhold etc.)

Barnets
subjektive
opplevelse
&
mestrings-
strategier

Barnets
psyko-
sosiale
fungering

Andre (relaterte)
risikofaktorer
(psykisk og fysiske
helseproblemer,
økonomi,
kriminalitet,
skilsmisse etc.),

Predisponerende faktorer
hos barnet

arn og unge

PROBLEMSTILLING

I et utvalg familier hvor fedrene er alkoholmisbrukere

- Hvordan innvirker foreldres alkoholmisbruk inn på familiene og barnas fungering?

INKLUSJONSKRITERIER

- En eller begge foreldre var i behandling for alkoholproblemer
- Familien var intakt eller foreldrene hadde kun nylig flyttet fra hverandre
- Familien hadde minst ett barn 5-11 år

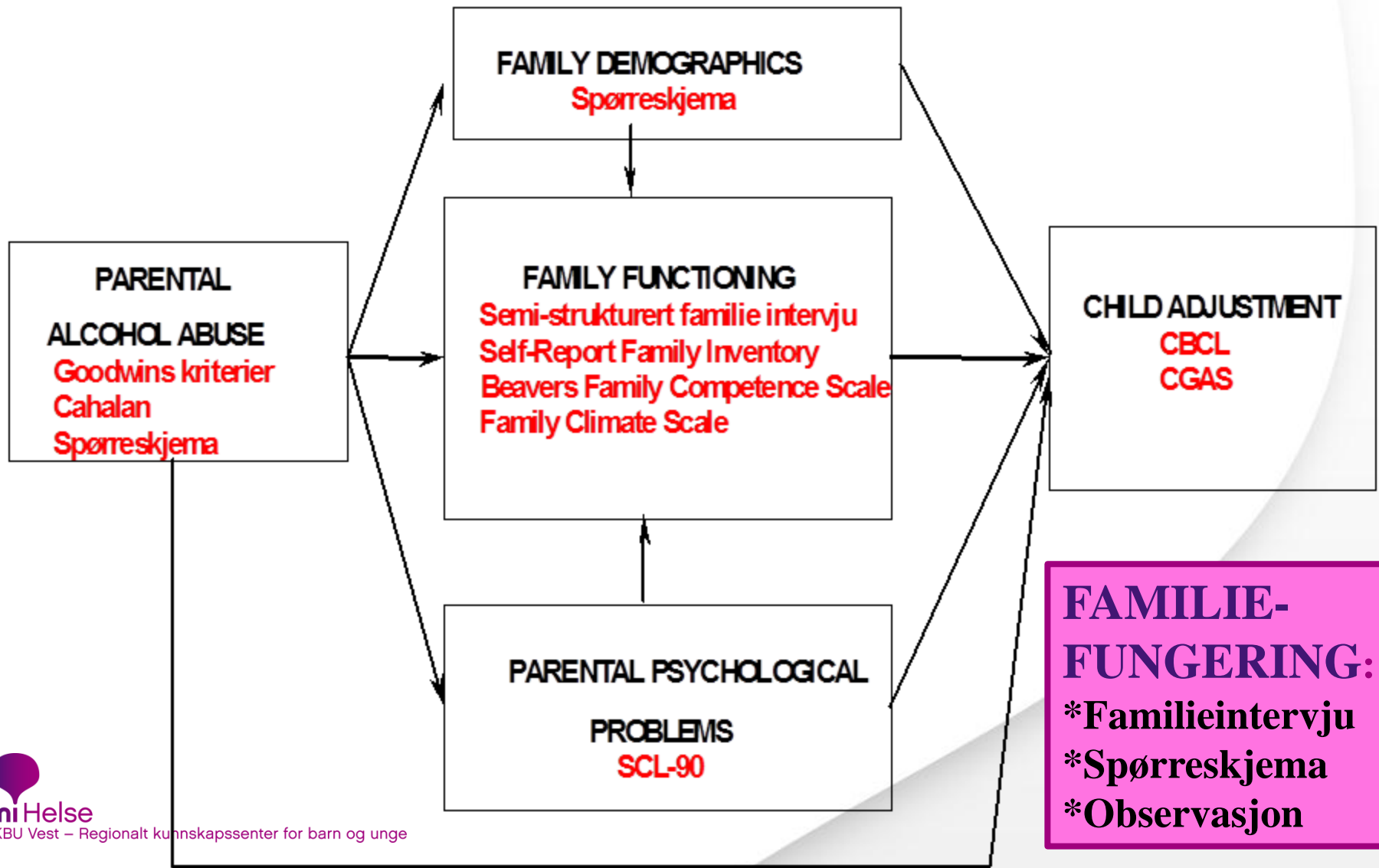
REKRUTTERING

- 53% av familier som ble spurt takket ja til å delta
- Disse var i behandling ved spesialiserte institusjoner for behandling av rusmisbrukere
 - *Lade behandlingssenter, Trondheim*
 - *Rogaland A-senter, Stavanger*
 - *Basissenteret i Sandnes*
 - *Rusmiddelpoliklinikken i Tønsberg*
- **Foreldres begrunnelser for å si nei til å delta:**
 - *Foreldrene hadde for mange belastninger*
 - *Foreldrene var redd for at barna skulle ta skade*
 - *Foreldrene mente at barna ikke visste om alkoholmisbruket*

UTVALG

- 23 familier deltok
- Alle mødrene og 19 fedre - biologiske foreldre
- Alle fedrene hadde alkoholproblemer
 - 4% heavy drinkers,
 - 39% problem drinkers,
 - 57%alcoholics
- Tre mødre hadde/hadde hatt rusproblemer
- Varighet alkoholmisbruk: Gj.snitt 11,2 år (2-31år)
- Varighet barnas eksponering: 2-11år
- Totalt 51 hjemmeboende barn
- 37 barn i alder 5-11 år (16 jenter, 21 gutter)

Factors related to family functioning and child adjustment in families with paternal alcohol abuse

UNDERPROBLEMSTILLINGER

- Skjer det endringer i familiens ritualer og rutiner i faser hvor alkoholmisbruker er edru sammenlignet med faser med omfattende drikking?
- Forskjellige mellom familier i forhold til hvordan og hvor mye alkoholmisbruket innvirker på familiens ritualer og rutiner

BEGREPER FOR UTFORSKING AV FAMILIERS ATFERD

● Familierutiner

-*atferd* som innebærer interaksjon mellom to eller flere medlemmer og som *opptrer med predikerbar regelmessighet i familiers hverdagsliv*

● Familieritualer

-*atferd* som gjentar seg, har en struktur, utføres på bestemte måter, har en **symbolsk mening** og som deltakerne føler tilfredsstillelse over å utføre

- Tre typer: familie høytider (overgangsritualer, religiøse feiringer etc.)
familietradisjoner (sommerferier, fødselsdager etc.)
ritualiserte rutiner (middag, legging av barn, helgeaktiviteter)

FAMILIERITUALER OG RUTINER

- Formidler familiens virkelighetsforståelse
- Gir struktur og stabilitet
- Gir opplevelse av predikerbarhet
- Bidrar til familieidentitet og tilhørighet
- Overfører og definerer roller og regler
- Kommuniserer følelser og gir rom for følelsesuttrykk
- Markerer grenser og overganger

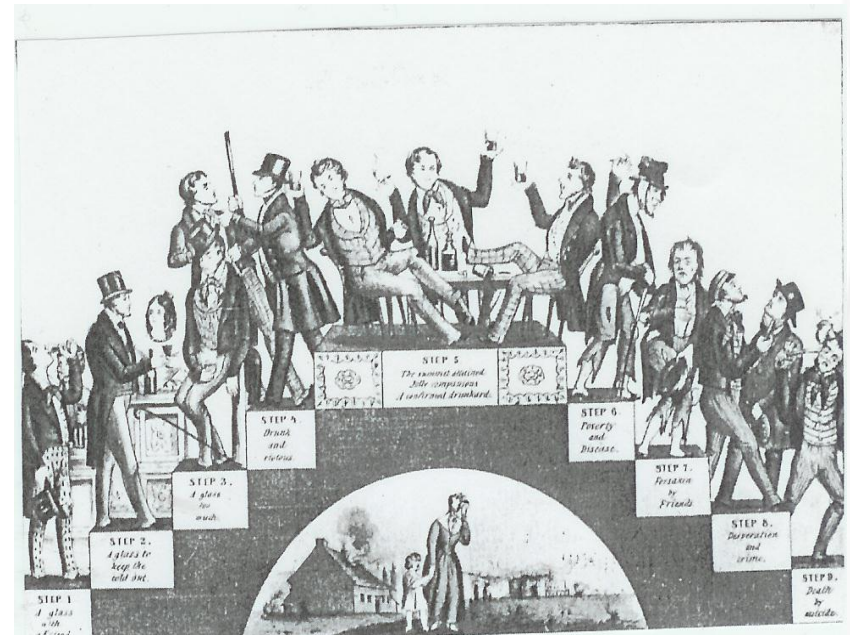

KVALITATIVT FAMILIEINTERVJU

- Hele familien invitert til å delta (*barna deltok i 2/3 av familiene*)
- Varighet ca 2 ½ time - i familiens hjem
- Beskrivelse av familiens hverdagsrutiner og ritualiserte rutiner (*morgen, middag, kveld, disiplin, sosialt nettverk*)
 - og beskrivelse av disse på dager/perioder med drikking
- Beskrivelse av ritualer ved familiefestinger og høytider (*jul, fødselsdag, sommerferie*)
 - om det ble drukket alkohol, hvilke konsekvenser det hadde for planlegging og gjennomføring av ritualet.

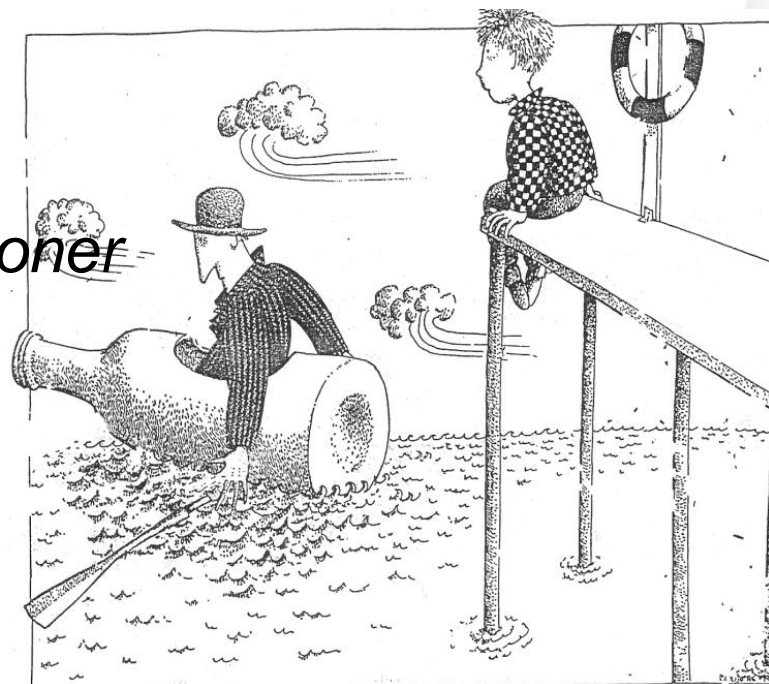
FASER I DRIKKESYKLUSEN

- Før drikking
- Beruselse
- Bakrus
- Edru tilstand

FASERELATERTE ENDRINGER I FAMILIEN

- *Alkoholmisbrukerens humør og atferd*
- *Edru foreldres humør og atferd*
- *Følelsesmessig klima*
- *Roller*
- *Oppdragelse / disiplin*
- *Daglige rutiner og ritualer*
- *Årlige familieritualer og tradisjoner*

UFORUTSIGBARHET

➤ **Alkoholmisbrukers humør og atferd**

”Jeg så det på far når han hadde drukket, for da var han liksom to helt forskjellige personer. Når han hadde planlagt å drikke også, så var han en helt annen person” (jente 15 år).

➤ **Edru foreldres humør og atferd**

”Når far forsvant var jeg frustrert og sint. Det gikk ut over ungene fordi jeg visste ikke bak og fram på meg selv og visste ikke hva jeg skulle fortelle dem. Jeg visste ikke noen ting selv. Det var tøft” (mor til 5 åring og 8 åring).

➤ **Stemning / følelsesmessig klima**

”Vi var redd for å si noe som kunne støte ham (far), for da ble han sint. Det følte jeg veldig på, for da var han veldig lett antennelig. Hisset seg veldig fort opp. Så da ble det heller en sånn ekkel taushet” (Mor til 11 åring).

UFORUTSIGBARHET

➤ Roller

”Vi fikk så masse penger. Far så av og til ikke forskjell. Han skulle gi meg en hundrelapp og så ga han meg en tusenlapp. Så sa jeg: Nei det går ikke an dette. Så sprang jeg ned og vekslet og så gjemte jeg resten av de pengene så han ikke skulle drikke de opp også. Det var mange ganger at mamma og de ikke så seg om og da hadde de mistet pengene på gulvet. Da tok jeg de opp for at de ikke skulle drikke de opp” (Jente 12 år).

➤ Oppdragelse / disiplin

”Der gjør vi en stor feil. Når faren er på fylla får barna alt de ønsker seg,- og disiplinen den eksisterer ikke når jeg drikker. Da tar jeg det igjen når jeg er edru. Da prøver jeg å ordne opp” (Far til 3 førskolebarn).

UFORUTSIGBARHET

➤ Daglige rutiner og ritualer

”Når mor og far drakk og sovnet, da lå det nesten alltid noen penger overalt. Da tok vi de. Da kjøpte vi alltid noe vi kunne spise. Jeg kunne ikke lage middag. Hvis vi gikk på gatekjøkken og kjøpte noe, da kjøpte vi hamburgere eller pizza eller noe sånt mens de sov” (jente 12 år).

➤ Årlige familieritualer og tradisjoner

”Frier har jeg i mange år sett på mer eller mindre som mareritt. Det har liksom ikke vært noe å glede seg til i det hele tatt” (Mor til 3 barn, 15, 12 og 8 år).

UFORUTSIGBARHET

- At familien må tilpasse seg endringer i misbrukers humør, stemning og atferd i de ulike fasene av drikkesyklusen
- Et spørsmål om å vite *hva* som skjer, *når* det skjer, hvor intens og hvor lenge en vanskelig situasjon varer. Gjør at en kan forberede seg og vite når det er trygt og når en kan slappe av.
- Følelsmessig trygghet forutsetter stabil omsorg hvor barnet opplever å kunne påvirke sin situasjon. Motsatsen er å lære at en er hjelpeløs – ikke har kontroll, avmakt, ingenting nytter
- Konsistent gjennomføring av familieritualer og rutiner i familier med alkoholmisbrukende har tidligere vært vist å ha sammenheng med psykisk helse i barnas oppvekst og i voksen alder (*Bennett et al., 1988; Ross & Hill, 2001*)

FORSKJELLER MELLOM FAMILIENE

- Beskyttende familier
- Følelsmessig ustabile familier
- Utsatte/invaderte familier
- Kaotiske familier

FAMILIENE VAR ULIKE I FORHOLD TIL:

Omfang og alvorlighetsgrad av alkoholmisbruket

Grad av komorbide problemer hos fedrene

Grad av psykiske plager hos mødrene

Mødrenes kompenserende rolle

Vold mellom foreldrene

Barnas eksponering for foreldrenes problemer

FAKTORER SOM HADDE SAMMENHENG MED BARNAS TILPASNING

(kvantitative analyser)

- *Grad av komorbide psykiske problemer hos fedrene*
- *Generell familiefungering (familiehelse, familiekonflikt, familieklima)*

- *Alkoholmisbrukets alvorlighetsgrad*
- *I hvor stor grad barna ble eksponert for foreldreproblemer (driking, bakrus, konflikter)*
- *Grad av faserelaterte endringer i familiens ritualer og rutiner*

OPPSUMMERING

- Familiens rutiner og ritualer – en innfallsport til kunnskap om hvordan foreldres alkoholmisbruk innvirker på barnas oppvekstmiljø
- Familiesamspill bør kartlegges i alle faser av drikkesyklusen
- Alkoholmisbruk hos foreldre kan medfører at familiens hverdag blir preget av uforutsigbarhet og manglende kontroll
- Edru forelder kan kompensere for alkoholmisbrukerens svikt i foreldrerollen

HETEROGENITET

- Selv om barn av alkoholmisbrukere som gruppe har økt risiko for problemer – er det **STOR VARIASJON INNAD I GRUPPEN** i forhold til psykososial fungering, grad og type problemer.
- **FAMILIENE ER ULIKE** i forhold til
 - Foreldrenes omsorgskompetanse
 - Hvor godt familien fungerer
 - Hvor godt nettverk og sosial støtte familien har
 - Hvor mye og hvordan alkoholmisbruket innvirker på familiens hverdagsliv og barnas oppvekstmiljø

IMPLIKASJONER

- Det bør tilbys hjelp til hele familien
- Familier trenger ulik type og ulikt omfang av hjelp
Fra å få snakke med noen et par ganger –
til omfattende hjelp på mange områder og
over lang tid – eventuelt at barnet flyttes
- Å etablere eller gjeninnsette familierutiner og ritualer kan være en
måte å skape stabilitet og forutsigbarhet i familiens liv
(for eksempel måltider, fritidsaktiviteter, leggeritualer, høytider, feiringer...)
- Viktig å støtte eventuell edru foreldre
- Kan være nyttig å lage avtaler med foreldrene som sikrer at barna blir
skjermet fra å være tilstede om/når det forekommer drikking, bakrus
eller eventuell vold

TAKK FOR OPPMERKSOMHETEN !

